

A m. kir. nagyváradai 4. honvéd gyalogezred 10. századánál történt események 1914 október 1-től 4-ig.

Írta: V e r m e s O t t ó ezredes.

1914 október 1-én Laborcő községben, helységi táborban pihent az ezred. Délután 5 órakor azt a parancsot kaptuk, hogy „azonnal menetkészültségbe helyezkedni; a legénység hátibőrönd nélkül, de főzőedény (evőcsésze), sátorlap és az I napi tartalék élelemadag elhozandó.”

Délután 7 óra után elindult Leöcheý Kálmán őrnagy parsága alatt a *különítmény*, mely a 4/III. honv. zlj-ból, két géppuskás osztagból és 24 honvéd huszárból (egy tart. hadapród parsága alatt) állott.

A különítmény azt a nehéz, de szép *feladatot* kapta, hogy a Kárpátokon keresztül Sanok városáig s az attól északra lévő Trepca községig előnyomulva, megállapítsa, vajjon az orosz *főerő* tényleg elvonult-e északnyugati irányba? Mint a különítmény parnokának helyettese, tudtam a 20. h. gy. hadosztályparság. írásbeli parancsának tartalmát. E szerint a hadsereg-parság rendelte el e különítmény előreküldését; tőlünk keletre mintegy 30 km-nyire (úgy emlékszem Baligrodon keresztül) Herzig es. és kir. alezredes parsága alatt egy körülbelül hasonló erejű különítmény nyomult elő hasonló feladattal. A hadosztályparság írásbeli rendelete határozottan meghagyta, hogy Bukovszko-tól egy század Pi'sarowce-n keresztül, a különítmény többi része pedig Wolica—Sanocek—Dobrowka-n át nyomuljon Sanokra; Bukowsko és Sanok között küldöncállomások létesítendők.

Miután előttünk erősen kitolt előőrsvonal biztosított, mindennemű menetbiztosítás nélkül indult a különítmény, a huszár-hadapród vezetett, aki erre ajánlkozott is, hiszen már kétszer tette meg ez utat! Természetesen kétszer kellett irányt változtatni, miután egy dagadt patakon néhányszor keresztülgázolt a különítmény.

Csakhamar megeredt a havaseső. Jasiel galíciai községbe értünk, a különítményparnok jobbnak látta ebben a havas, viharos, koromsötét éjszakában, a vad hegyi utakon egyelőre tovább nem menni. Futólagos elszállásolás a templom közvetlen közelében.

Mihelyt az országos járművek utólértek bennünket, d. e. 6 óra után, azonnal indulás tovább.

Igen nehéz menet. Wislok WK. faluban a patak többszörösen keresztül-megy a különben is gyalázatos úton; a legénység néhol térdig gázolva a vízben, ami a nyirkos, fagyos hőmérséklet mellett fokozza a fáradalmakat.

Csekély pihenők után, biztosított menetben d. u. 5 órára érkezett a különítmény Bukowsko községbe, ahonnan érkezésünkre eszeveszetten vágta-táztott északnyugat felé néhány orosz lovas.

Bukowskoban helységi táborba szállt a különítmény. Biztosítás: zárt előőrsfelállítás, melyeket századom állít, az én parancsnokságom alatt.

A 3. számú (tiszi) táboriőrs parancsnoka d. u. 11 óra 20 perckor jelent, miszerint a Sanooçk patak hídjától közeledésükre néhány lovas menekült Novotaniec felé. Az éj egyébként teljesen nyugodtan telt el.

1914 október 3-án d. e. 8 órakor századomat a 12. (Valy) század váltotta fel.

Miután azonban észak, északnyugat és keleti irányból ellenséges lovasok mutatkoztak, ezen irányokban egy-egy század a legközelebbi magaslatok megszállására rendeltetett d. e. 10 óra után. (Századom a keleti magaslatot szállta meg, ahol d. u. 1 óráig feküdt). D. e. 10 óra tájban a 6. sz. táboriőrs felül körülbelül 5 percig puskatüzelés hangzott; a lövedékek Bukowsko község házain kopogtak; kárt senkiben sem tettek. A 6. sz. táboriőrs, melyre a lövéseket a nyugatra fekvő erdőből tette az ellenség, századom két raja volt ott Békési őrmester parsága alatt. A tüzelés minden valószínűség szerint valamely ellenséges járőr csalogató lövöldözése lehetett csak, hogy a Bukowskoban levő erőnk felfejlődjék s mutassa magát. Éppen a táboriőrs megvizsgálásakor az elmúlt esetre hívtam fel figyelmét Békési őrmesternek is. Ezen oktatásnak tulajdonítom, hogy a 6. sz. táboriőrs helyesen cselekedett s bár körülötte füttyültek az ellenség lövedékei, nyugodtan s a tűz viszonzása nélkül helyén maradt; ott sem sebesült meg senki. (Bukowsko piacán nagy, alvadt vértócsát találtunk; kérdésünkre a zsidólakosság elmondta, hogy f. hó 2-án délelőtt egy tiszti járőrünk 3 ellenséges lovasat lepett ott harácsolás közben; ezek közül egyet lovastul agyonlőttek, a vértócsa ettől ered, a másik két lovas elmenekült.)

Délután 1 órakor a század körletébe ment vissza és nyugalomra tért.

Mínthogy a 12. századunk 56 embere a délután folyamán koleragyanús tünetek között hirtelen megbetegedett, ekkor már ketten (később a nap folyamán még 3) meg is haltak.

A délután folyamán a különítmény parancsnok értekezletet tartott; jelen voltak: a század és géppuskásosztag parancsnokok, valamint a tartalékos huszárhadapród. Megállapodás ez volt:

A 11. (Csapó) század délután 9 órakor indul, Nowotaniec—Pisarowcra nyomul; a vasútvonalhoz érkezve, ott állást foglal és járőrökkel felderít észak, északnyugat és keleti irányban.

A zászlóalj többi része délután 10 órakor indulva Wolicán át Szanocekig nyomul; az attól északra elterülő magaslatokon állást foglalva, főleg a lovaszakasszal, de kocsikon előreküldött gyalogjárőrökkel is Sanokon és Trepcán keresztül felderít.

Az országos járművekből álló vonat Keledi hadnagy gazdasági tiszti parancsnoksága s a nagyszámú menetképtelen legénység fődözete alatt további parancsig Bukowskon visszamarad.

Délután 8 óra előtt kevéssel írásbeli parancs érkezett, mely szerint — eltérőleg a délutáni megállapodástól — a Csapó-század már délután 8 órakor, a különítmény többi része pedig délután 9 órakor indul s vele jön a vonat is. Elővéd gyanánt a 9. Mocsáry-század rendeltetett ki.

Koromsötét éjszaka, nyirkos, hideg” időben indult a különítmény délután 9 óraker a Bukowsko község északi kijáratánál lévő hídtól. Főcsapat parancsnokságom alatt, élén a lovas szakasz, 500 X távolságban követte az előjárórt.

Az elővédszázad Wolica községben küldöncállomást hagyott hátra. Ezen községet elhagyva, Groszmann hadnagy, zászlóaljsegédtiszt jött hozzám a különítményparancsnok ama parancsával, hogy a legközelebbi két községben egy-egy küldöncállomást a 10. század állítson fel, 1—1 altiszt és 4—4 ember erőből. A legközelebbi községtől ekkor legfeljebb 7—8 percnnyire lehetünk. Figyelemmel arra, hogy a főleg póttartalékosokból álló századomban alig van oly altiszt, aki a küldöncállomás körüli teendőket ismerné, ezért hirtelen kijelöltem menetközben, a koromsötét éjszakában 2 altisztet s 4—4 rajbéli embert, ezeket magam mellé vettem és szolgálatuk iránt — amennyire a körülmények engedték — futólagosan kioktattam őket. Élelmezésük-ről maguk gondoskodjanak, mely célból sajátorrból adtam a két parancsnoknak 10—10 koronát (zsoldfizetés 2 nappal ezelőtt volt). A házak, melyeket a két küldöncállomás helye gyanánt Pobidna községben és Prusiek északi kijáratánál kijelöltem, az út mellett, lehetőleg magányosan állottak és bádogtetejük voltak. Sanocek északi kijáratánál lévő feldült majorban megállott a különítmény és sok apró állójárór biztosítása mellett 1914 október 4-én hajnali 2 óraker pihenőre tért. Századomból is másfélszakasz volt ki-rendelve biztosításra a tőlünk északra, kelet és délkeletre húzódó magaslatra félkörben.

Reggel 5 óraker, szürkületker felderítés végett Sanokba küldetett a lovas szakasz. Csakhamar vissza vágta az ama jelentéssel, hogy Dobrowkából puskatűzet kapott, senki sem esett el (mi hallottunk kb. 10 lövést). Erre a különítményparancsnok Nagy Andor hadnagyot, századom egyik szakaszával előre küldte Dobrowka felé az úton. Közben a biztosító járőrök bevonattak.

Az éjhomály eloszlása folyamán észrevettük, hogy mögöttünk kb. 1 km-nyire, a Sanocektól nyugatra lévő magaslat gerincén mintegy 150 lépés kiterjedésben alakok mozognak; távcsővel láttam, hogy az alakok katonák, kik földet hánynak: földözéket készítenek. Hihetetlennek látszott, hogy ez ellenség lehetne; de viszont a különítménynek semmiféle része ott nem lehetett. Négy lovas küldetett oda, akik visszaérkezve jelentik, hogy a Pisarowce-ra küldött 11. század van ott s bennünket ellenségnek nézve, ellenünk beásta magát. Minden valószínűség szerint az éj folyamán utat tévesztett a század s talán Dudincén át került a mi hátunkba. A különítményparancsnok előttem ismeretlen okokból a 11. századot bevonulásra utasította, minek következtében Pisarowce környéke felderítetlen maradt.

A különítmény reggel 6 óra 30 percker indult. Elővéd: parancsnokságom alatt fél század, Bracskó főhadnagy géppuskás osztaga és a lovasszakaszból a parancsnok és 16 huszár. Menetvonal: Dabrowka—Sanok.

A tervezett járőrökkel való felderítés elmaradt. Ugyanis kb. reggel

6 órakor megjelent a majorban egy intelligensebb fiatal izraelita, előadta, hogy most jön Sanokból, ahonnan az oroszok jórészt már tegnap délután ágyúkkal észak felé kivonultak s utolsó lovasszázadaik egy tábornokkal együtt ma reggel hagyták el a várost.

A különítményparancsnok a fent vett információknak teljes hitelt adva, a különítménynek Sanokba mielőbbi bevonulását forszírozta.

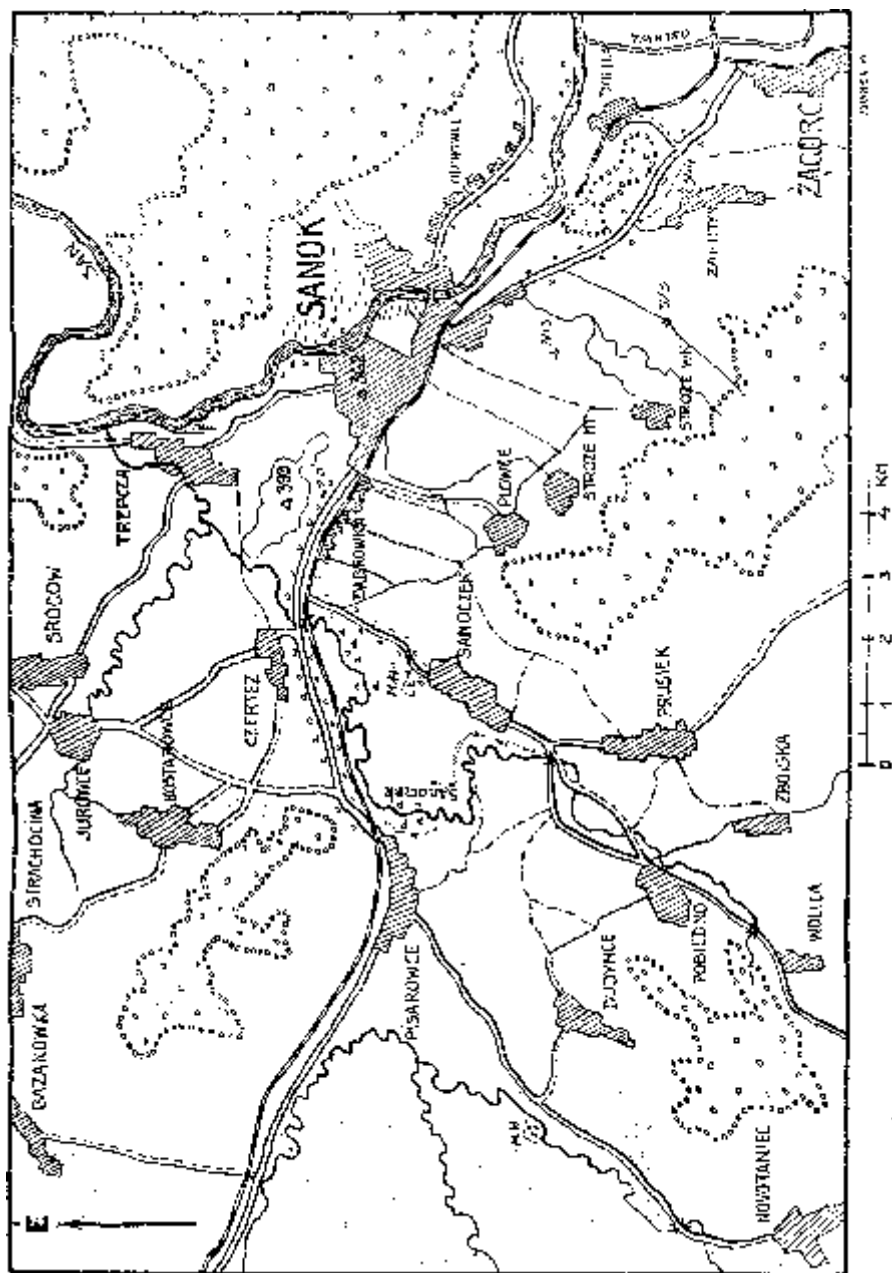
A vasúthoz érkezve, a 393 Δ magaslat gerincén néhány figyelőlovast pillantottam meg: dzsidájukról kétségtelenül megállapíthattuk, hogy oroszok, — kik csakhamar eltűntek. Egy altiszttel 8 huszárt küldtem e magaslatra s miután ezek nagyon bátortalan, lassan, lépésben haladtak, még 2 rajt irányítottam a hegyre, mely az egész környéket uralta. Dabrowka község ritka házsorát futólagosan átkutatva, mérsékelt menetütemben nyomultam Sanok felé. A már kora reggel előreküldött Nagy Andor hdgy. szakaszával nem vonult be a századhoz, hanem indulásunkat látva, öntevékenyen egyenesen a 393 Δ magaslatra nyomult, melyről csakhamar élénk tüzelést hallottunk. Nagy Andor hdgy. később jelentette, hogy az oda irányított két rajjal együtt az ő szakasza tüzelt — amennyire kivehette eredményesen — Trepca irányában egy „kozák századra”.

Sanok legelső házainak egyikéből az elővédre, melynél meneteltem, néhány puskalövés esett. Békési őrmestert egy rajjal a gyanús házba küldtem, melyből egy duplacsövű vadászfegyvert s egy öreg parasztot hozott elő. A golyófütyülésből ítélve sokkal kisebb kaliberből származtak a lövések. Csakugyan a házak mögött bujkálva három ellenséges lovas osont Sanok felé, tőlünk mintegy 300 x-re; valószínűleg ezek lőttek reánk.

Sanok legelső házainál a városból több suhanc és néhány idősebb ember jött elém; ezek ijedten és zavarosan iparkodtak tudomásunkra hozni, hogy még mindig van néhány kozák a városban; csak az imént hagyta el több kozák század a várost s most Trepca felé vonulnak; az időközben ismét előjött különítményparancsnoknak egy idősebb paraszt meg is mutatta azt az utat, melyen ha előre megyünk, még megfoghatjuk őket. Az ezen útra való letérést el is rendelte a különítményparancsnok, míg a vonatot Sanokra irányította.

Parancs folytán századom a téglavető és temető közötti vonalat szállotta meg, arccal északnak. A balszárnyat a 393A magaslaton volt két raj biztosította — míg a többi század tőlem jobbra volt. Csakhamar észrevettem, hogy egy kb. 10—12 lovasból álló csoport vágtazik előttünk mintegy 1600 x-re nyugatról keleti irányban, a San folyóhoz; oroszoknak ismertem fel őket, mire a sok lövöldözést elrendelő parancsra figyelemmel 2 rajom által tüzeitettem reájuk.

Ekkor Leöchey őrnagy úr kis törzsével már felfelé haladt a 393 Δ felé s magához rendelve, a következő parancsot adta: a Csapó-század és a Czeglédgyé géppuskásosztag a 393 Δ -ról Trepczába nyomul s azt felderíti, azután ide bevonul; a zászlóalj többi része ezen magaslat mögött arccal Trepczának — tartalék.

Sanok i okolicy

Én századomat gyülekeztetve, a 893-~~ra~~ra vezetem, hol fedve lefektetem — magam pedig a magaslatra előrekúszva tájékozódtam, miközben tőlem alig 1200 x-re, a Zablotze községnél levő két patak összefolyásánál két ellenséges lovasszázadot láttam oszlopban állva. A balszárnyszakaszt azonnal tüzelésre rendeltem s mivel a szakasznak a pillanatnyi helyéről kilövése nem volt, a 393 magaslat északnyugati pihenőjéig kellett előremenni. Rögton melléje rendeltem a 3. szakaszt is és mindkét szakasszal 1200 irányzékállás mellett megkezdtém a tüzelést. Már az első ösztüzek szerencsések voltak: személyesen megfigyeltem, hogy a két lovasszázad szétszaladt, több lovas maradt ló nélkül s több ló száguldozik lovas nélkül — észak felé menekültek. Ez volt d. e. 9 és 10 óra között.

Ekkor távcsöveimmel kocsisort láttam felbukkanni nyugati irányban, mely dél felé haladt. A távolság legalább 4 km lehetett. A kocsikat orosz konyhakocsiknak és lőszerkocsiknak néztem. A különítmény parancsnoka hozzám érkezett ekkor; helyeselte a tüzelést és elrendelte, hogy az egész századdal tüzeltessek, mire én a 2. szakaszt a jobbszárny meghosszabbítására, az 1. szakaszt pedig századtartalék gyanánt egy mélyedésbe — a jobbszárny mögött kb. 80—100 x-re volt — rendeltem. Az elől lévő három szakasz igen sűrű rajvonalba feküdt egymás mellett, én a rajvonala mögött, attól 5—6 lépésnyire állottam és figyeltem. Egyszerre csak nagy zavardást észleltem a kocsisorban és azt hittem, hogy talán néhány lövésünk tévedett közük. De csakhamar tapasztaltam, hogy ez a zavar, kanyarodás és fordulás — orosz tüzéség lemozdonyozása volt, mert csakhamar megszólaltak ágyúi. Megállapítottam, hogy az ellenséges tüzéség Kostarowce-től délkeletre levő kereszt környékén ment állásba.

Az volt a gondolatom, hogy itt nem végzünk valami simán s minden eshetőség ellen — céltárgy nem lévén — elrendeltem, hogy: „fekve beásni”. Ekkor érkezett hozzám Czeglédy fhdgy., gyalogosan szállított két géppuskájával és így szólt: „Százados úr kérem, hová menjen a géppuskás osztag? Én, aki azt sem tudtam, hogy miért, hová küldetett az, alám van-e rendelve stb., csupán a helyzet felől tájékoztattam Czeglédy főhadnagyot, neki az ellenséges tüzéségi állást megmutatva, azt ajánlottam, hogy a balszárnyon vegyen állást, mert csak onnan löheti a műutat, melyen további ellenség jelentkezését vártam, mert az ellenség felbukkanásának iránya bennem rögton azt a gondolatot keltette, hogy a különítmény visszavonulási útját akarja elvágni.

Ekkor vettem észre, hogy ellenséges lovasszázadok ügetnek Strogowból Trepcza felé. A tüzéség lövedékei ekkor már megtalálták századomat; mindig 6—6 lövés dördült el egymásután; ebből állapítottam meg a reámtüzelő ellenséges lövegek számát. Egy előttünk robbanó srappnell nyomán már sebesültek jelentkeztek, legelőször a tőlem félbalra 6—7 x-re fekvő Szász őrzető, aki a bal lapockájára mutogatott.

Itt érkezett hozzám a 12. századbéli Blau hadnagy, tőlem kérdezvén, hogy hol van a századja?

Blau hadnagyot a 393△ mögé utasítottam (mert ott kellett a többi századot feltételeznem) s egyúttal meghagytam neki, hogy Leöchey őrnagynak megjelentse, miszerint „személyesen állapítottam meg, hogy 6 ellenséges ágyú tüzel reánk és hogy 4 ellenséges lovasszázad üget Jurowce felől Trepczára, a jobbszárnyukba; kérem további parancsát”.

Mindez oly gyorsan történt, hogy az első ágyúlövés óta legfeljebb 2 perc telt el.

Blau hadnagy távoztával rögtön a zászlóaljparancsnokkal való összeköttetés helyreállításán törtem a fejemet. Észrevettem ekkor, hogy sem a két távmérő, sem a hangászok, sem tisztiszolgám nincsenek mellettem. (Utóbbi magam küldtem vissza, még a tüzelés előtt — a sanoki temetőhöz, hogy a lovamat és a löszervivő málhásállatokat onnan közelebb vonja a 393△-hoz. Nem láttam őket többé.)

A tartalékszakasznál lévő Brandt őrvezetőnek odakiáltás által ezt a parancsot adtam: „Keresse meg a magaslat mögött Leöchey őrnagy urat és jelentse neki, hogy 6 ágyúval lő az ellenséges tüzérség s hogy már 6 ellenséges lovasszázad ügetett Jurowce felől Trepczába, amelyek a jobboldalunkra veszélyesek lehetnek. Kérek további parancsot!” Láttam, amint Brandt őrvezető a 393/△ mögött eltűnt.

Jobbszárnyamat Trepcza felé arcváltásra utasítottam már előzőleg s ez némi fődözéket is talált az ágyútűz ellen, de bizony már több szakasz nem fért volna oda. Az idő telt s már türelmetlenkedni kezdtem, mert parancs nem érkezett s Brandt őrvezető sem tért vissza; a zászlóalj többi századairól mit sem tudtam, mert hátrafelé elvette kilátásomat a 393△.

Mindenáron összeköttetést akartam létesíteni magam s Leöchey őrnagy úr között, de most már nem akartam reábizni ezt egy — az ellenséges tűzben megbízhatatlanul mozgó — küldöncre. Elrendeltem, hogy a tart. szakasz tőlem, a 393-△on keresztül Leöchey őrnagy úrig küldöncvonalat létesítsen, egymástól kiáltás távolságra. Ez sikerült is. Ezen relaisvonal *útján* megismételtem jelentésemet, most már 11 lovasszázad Trepczában való eltűnését jelentvén, melyek Trepcza déli szegélyéről századomra tüzelni kezdenek.

Megint egy kínos várakozás.

Arra is gondoltam, hogy amennyiben magam megyek vissza a 393△-ra, onnan személyesen áttekinthetem a zászlóalj helyzetét is s egyúttal jelekkel és küldöncvonal útján századomat is vezethetem; e gondolatom végrehajtásában kizárólag az attól való aggodalom tartott vissza, hogy századom e lépésemet könnyen nézhetné az ellenséges tűztől való félelemnek, megfutamodásnak s miután a bizonytalan helyzetet mindenki érezvén, komolyan tartottam attól, hogy velem együtt az egész század is megindulna, de futva, hátrafelé ... Kizárólag ezért, ismétlem, maradtam közvetlenül a rajvonal mögött.

Ép ekkor — végre — egy parancs érkezik a relais útján; egy szóból állott csak: „Visszavonulás”. Visszakiáltom a kérdést: „Irány?” — de már

válasz nem érkezik: a 393 \triangle -on álló ember (s valószínűleg a hegy mögöttiek is) leggyorsabban teljesítik a visszavonulás iránti parancsot.

Helyzetem igen kellemetlen! A terep igen kedvezőtlen a visszavonulásra: egyenes irányban visszamenve nemcsak az ellenséges tüzérség, de Trepcza szegélyéről igen élénk gyalog-, sőt 1—2 perc óta több géppuska tüze is eláraszt. Ha a magaslat északkeleti lejtjén vonulok vissza, ott a puska- és géppuskatűz lődöz tönkre. A délnyugati lejtet pedig az ágyúk élénk srappelltüze söpri végig.

Elhatároztam, hogy szökeleásszerű visszavonulás után lehetőleg addig tartom a 393 \triangle magaslatot, míg a különítmény körülbelül háromnegyed órai időt nyer; mert ha hamarabb sikerül az ellenséges tüzérségnek e magaslatra jutni, akkor veszve van az egész különítmény. Azután pedig déli irányban keresem századon:mal a csatlakozást a különítményhez.

Az oldaltűz igen kellemetlen volt már; legelőször tehát az ezáltal különösen érintett szakaszokat óhajtottam visszavonni. Kiáltással így intézkedtem: „Tartalék- és jobbszárnyszakasz vissza a mögöttünk lévő magaslatra s ott Trepcza felé állást foglalni.” E két szakasz visszavonulása azonnal megkezdődött a földözék nélküli terepen. Láttam, miként esik el egyik ember a másik után — részben fokozott géppuskatűz, részben az élénkített ágyútűz alatt. Magam a balszárnyon lévő géppuskaosztaghoz közeledtem s Czeglédy főhadnagynak kb. 20 lépésről kiáltottam: „Elrendeltetett a visszavonulás”. A közöttem és a kúp között lévő kis területen legalább 20—25 embert láttam heverni és vonaglani; ezek mind a visszavonulás alatt maradtak ott. Valahányszor egy szakasz vagy a géppuskásosztag felkerekedett, mindig irtózatossá válnak, vágódott közéjük s kísérte őket, míg el nem tűntek. Ép ezért a következő, jobbszárny szakasznál már rajonként rendeltem el a visszamenetel, magam jelölve meg az illető rajt; iegyuttal — az átkos oldaltűzet elkerülendő — magam mutattam nekik az utat a magaslat délnyugati lejtje mentén. Az egyes szakaszok és rajok visszaindulása a legnagyobb fegyelemmel történt; egyszer sem vettem észre, hogy más ember is visszamozdult volna, mint aki az általános megjelölt szakaszhoz, illetőleg rajhoz tartozott. De bizony az elindulás után ... minden köteléket felbomlasztott a soraikban végigsöpörő fokozott srappellűz! Sajnálattal tapasztaltam, hogy az ellenséges tüzérség nem kíméli a löszert, s az egyes rajokra ép oly ádázul szórja srappelljeit, mint azt a szakaszokra tette, — de most már még irtózatóbb biztonsággal.

A visszavonulásra vonatkozó parancs vétele óta eltelhetett most már egy jó félóra. A kúpról nem hallottam még mindég az ott lévő két szakasz és géppuskás osztag tüzét; arra gondoltam, hogy talán az élénk szél nem engedi a hangot onnan hozzám, különben is — így gondoltam — majd minyárt ott leszek magam is!

Körülbelül 12 óra után az utolsó, balszárnyszakaszt is visszarendeltem s magam is velük futottam. E szakasznak Békési őrmester volt a parancsnoka; futásunk alatt mindig közvetlenül mellettem volt; körülbelül 30—35

embere rajvonalba közvetlenül mögöttünk. Céloom az volt, hogy a magaslat délnyugati lejtjén, közel a gerincvonalhoz, akként menjünk, hogy a harántmélyedésekben menedéket találjunk a pusztító ágyútűz ellen; a 393. magaslattal egy magasságba érve, arra feltérünk. Nem így történt. Megfigyelve, hogy az oroszok tüzésége mindig egy-egy 6 lövésből álló sorozatot lő reánk, valahányszor egy ágyú dördült vagy villant, mindig „Feküdj”-öt vezényeltem s miután a 6 lövés elrobbant — rohantunk tovább. Ezzel, meggyőződésem ez, sok veszteségtől lettünk megkímélve. A meglehetősen meredek hegyoldal talaja teljesen fel volt ázva, a sárban szörnyen csúsztunk, gyakran elestünk, útközben az ágyútűz pusztította sorainkat, de a különféle erőállapot, ügyesség, sebesülés foka is hozzájárult, hogy a szakasz a mélységben is mindinkább kiterjedt.

Észrevettem, hogy néhány ember elhagyta puskáját. Futásközben reájuk támadtam. Ekkor láttam, hogy mindegyikük sebesült; ezek egyike, akinek melle volt keresztül löve s ennek dacára velünk futott, szerelvényét is eldobta...

Egyszerre csak egy rémes dördülés, mely a földhöz vágott, miközben néhányszor megperdültem magam körül s azután elkezdtem a meredek hegylejtőn lefelé gurulni. . . Egy közvetlen közelemben robbanó gránát vagy srappnell ütött a földhöz.

Bevallom, hogy a nyugodt megfontolás, tájékozódás néhány percre elhagyott, ösztönszerűen folytattam a mellettem lévő néhány emberrel a menekülést tovább, Sanok város házai felé. Még a műúton innen egy kis ház tövében önkéntelenül megállottunk.

Alig fél percig voltunk a házikó mögött, midőn egy gránát levitte a bádóg háztetőt, mindent a nyakunkba szórva. Tovább innen!

Sanokba akartam befutni, de a srappnellek olyannyira végigseperték a műutat s vasutat, hogy esztelenségnek látszott ott vezetni a velem lévő 6—10 embert. Keresztülváltunk tehát a vasúton s *ei*y domb lejtőjén fődözve magunkat az ágyútűz elől, nagyjában déli irányban menekültünk. „Azonban hirtelen igen élénk puskatüzélést kaptunk hátulról és jobbról. Utóbbi irányban, tőlem kb. 600 x-nyire láttam is egy elég sűrű rajvonal körvonalait. Úgy látszik, az üldözésünkre küldött lovasság tüzelt lóról szállva. A domboldalon lejjebb szaladtunk, hogy kivonjuk magunkat ezen érzékeny tűz alól s belekerültünk egy apró bozóttal tarkított mocsárba, melyben térden felül gázoltunk, közel a teljes kimerültséghez, közöttünk több, sebesülttel, miközben folyton el-el maradt egy-egy ember. A bozótból végre kijutva; folytonos golyósziszegés közben rohantunk tovább.

Mindig a mélységi vonalon haladva, a déli irányban Flowce község mellett legközelebb látszó erdő elérését tűztem feladatul embereimnek. Ott előnyben leszünk az oroszok felett, mert oda lóháton nem követhetnek.

De csakhamar (megszűnt mindenféle tüzelés) tőlem jobbra, valamint félj öbbrá, alig 80 x-re tőlünk egy-egy orosz lovas félszázad jelent meg s vad „Gurrá! Gurrá!” ordítással, előreszegezett dzsidával vágattak reánk. „Tü-

zeleni, jobbról lovasság!” kiáltottam igazán minden megfontolás nélkül, talán csak a békegyakorlatok okozta megszokásból. (Hiszen ennek már semmi értelme sem volt, hogy az annyira túlsúlyban lévő ellenséget, ha már oly közelre jutott, még feltartóztatni megkíséreljük!)

Ekkor már csak 3 ember volt mellettem: Mucsi Lajos tizedes (kezében a tusanyaknál kettétört puskával), Csapó Imre e. é. ö. tizedes (valamelyik karja átlöve, puska nélkül) és Steiner Mór honvéd, század cipész. Csak utóbbi volt tehát képes a vezényszót végrehajtani. De nem tette! Steiner Mór félelemtől reszketve, ilyformán könyörgött hozzám: „De százados úr kérem, akkor leölnek minket a kozákok, ha lövünk”. Ismételtem: „Tűzeljen!” ... s egy erős káromkodás hagyta el ajkamat. Tehetetlenségemben revolverem helyét tapogattam s látom, hogy valamelyik a három ember közül feltartotta a kezét.

Persze, mindez a gondolat gyorsaságával történt, az alatt a rövid félperc alatt, míg a rohamozó orosz lovasok ezt a rövid 70—80 lépésnyi utat vágatva megtették. A következő pillanatban jobbról s balról vállon ragadt egy-egy orosz lovas, többen leugráltak lovaikról s mindent, ami ruhámon kívül rajtam volt, lerángattak rólam. Mindez oly hirtelenül folyt le, hogy mire felocsúdtam, már teljesen ki voltam fosztva. D. u. 2 óra lehetett.

Ekkor az orosz lovasok csoportjából egy tiszt, aki addig 5—6 méterről nézte a történeteket, hozzám jött, bemutatkozott (valami „kapitan”, a lovaszázad parancsnoka volt) s kezét nyújtotta. Rögtön arra kértem, hogy sebesülteimet gondozás alá vésesse, de sajnálattal közölte, hogy egészségügyi személyzet nem áll rendelkezésére. Ama kérésem teljesítését azonban megígérte, hogy a 393 Δ -ra kocsikat küld a sebesültekért,

Csakhamar gyülekeztek körülöttem azok a sebesültek, akik még jární tudtak, de lemaradtak tőlünk. Többek között egy gyomor- és egy mellkeresztüllővést is bekötöttem, könyökig véres voltam utánuk. Ekkor láttam, hogy az oroszok minden irányból hozzák kettesével-hármasával embereimet. Keleti irányból Fleischer Zoltán hadnagyomat pillantottam meg, akit bal hóna alatt lóhátról egy orosz lovas, jobbról egy századombeli honvéd támogatott, annyira ki volt merülve; azt hittem megsebesült, hozzáiettem, hogy segítsek rajta, de megnyugtatót, hogy csupán kimerült.

Kérésemre visszaadatta az orosz tiszt a pénzes erszényemet, de abban csak az aprópénzt hagyták benne; kisebb cédulákat, bélyeget és a számomra előkészített Cyankáli mérget, melyet az erszényemben tartottam, kivették. Velem együtt 31 emberemet hoztak össze az oroszok apránként. Körülvettek s miután puskáinkat még az elfogás helyén összetörték, a 393 Δ magaslatra, a 10. számú (valami gróf Keller tábornok parancsnoksága alatt álló) orosz lovas hadosztályparancsnoksághoz vezettek. A tiszteket előszóllították s engem s Fleischer hadnagyot külön-külön német nyelven a hadosztály vezérkari főnöke kikérdezett. Ugyanakkor egy másik vezérkari tiszt a legénységhez ment s láttam, hogy azokat is kikérdezi. Erre számítottam. S ezért még mialatt idevezettek bennünket (szabadon engedtek magyarul beszélni!), ki-

tanítottam embereimet, hogy az oroszok megtévesztése céljából mit kell mondaniok, ha kikérdeztetnének. Ennek megfelelően magam is a vezérkari főnöknel mint 15. honvéd menet zászlóaljbeli mutatkoztam be. (Tehettem ezt, mert egyikünk sapkáján sem volt ezredszám).

Érdekesek a hozzám intézett kérdések: Tudjuk-e mi azt, hogy „Auszt-ria” teljesen le van verve? Azt feleltem, hogy ezt igazán nem így tudom, ellenben akként tudom, hogy majd csak most fogjuk mi tulajdonképpen megkezdeni a háborút! Milyen hadtesthez tartozom én? — kérdezte most. „A 24-ikhez!” — feleltem én. Majd amikor azt kérdezte, hogy mely célból s mily csapattal jöttünk Sanokba? Azt feleltem, hogy csak az én századam, meg egy géppuskásosztag volt ott, mint hírszerző csapat. (A különítmény többi részét, amely úgysem lépett volt harcba, azért akartam elhallgatni, nehogy ezek üldözésére induljanak az oroszok). Azonban a vezérkari törzstiszt gúnyosan felelt: miért akarom én őket megtéveszteni, hiszen ők már Bukowskotól kezdve állandóan megfigyelték zászlóaljunkat és szándékosan hagyták el Sanokot, hogy bennünket oda csábítsanak; Kostarowece-ben éjjeleztek, hogy mihelyt a mi zászlóaljunk Sanokba megy, hátba támadhassák azt, elvágják a Bukowsko felé vezető visszavonulásunk útját s az egész zászlóaljat bekerítve, elfogják. „Szerencséje önöknek” — így végezte — „hogy ezt a magaslattal ennyire megszállották, különben sikerült is volna egész zászlóaljukat elfogni!”

Miután láttam, hogy megtéveszteni erre nézve az oroszot nem tudom, kijelentettem neki, hogy: „Kérem én katona és tiszt vagyok, nem is várhatja tőlem senki, hogy az ellenségünknek segítségére legyek felelettemmel!” Látva, hogy velem nem boldogul, tisztelgett s Fleischer hadnagyhoz ment, aki 10 lépésre tőlem állt s figyelte beszédünket, én igyekeztem hangosan felelni, hogy Fleischer mindent meghalljon. Utólag elmondta, hogy mindent hallott s ez értelemben felelt ő is a kérdésekre. Ő (valószínűleg mint tartalékos) még azt a kérdést is kapta, hogy vajjon most, amidőn Ausztia teljesen le van verve, nem lenne-e itt a kedvező alkalom Magyarországon most keresztülvinni az Ausztriától való elszakadást kieroszakolni és Oroszország segítségével az ország függetlenségét kivívni? Természetesen ellenkező véleményen volt Fleischer hadnagy.

Feleleteinket szorgalmasan jegyezte az orosz vezérkari főnök (ezzel ugyan nem megy sokra!).

Az orosz vezérkari főnök részéről történt kihallgatásom alatt, közvetlenül előttem, alig 20 lépésre, 6 orosz ágyú állott tűzvonalban, melyek nagyrítkán egy-egy lövést tettek délkeleti irányba, valószínűleg az én zászlóaljamra. Mondhatom, hogy borzasztóan fájdalmas érzés az, közvetlen közelből tehetetlenül nézni, hogy miként ágyúzza az ellenség a bajtársakat. . .

Ide hurcolták több kocsin az oroszok azokat a sebesülteket, akik a 393 A magaslattal maradtak. Felismertem a kocsikon ezeket a nehéz sebesülteket: Békési Pál őrmestert (5 sebet kapott, ezek egyike oldalról az orratétét lötte keresztül), Mágori László őrzetét, Ferjencsik István őrzetét,

Ridegh Mátyás tizedes stb. Azonkívül az oroszok azt mondták, hogy halva fekszik a hegyen egy nagy csupaszkepű tiszt is. Persze nem engedtek fel a hegyre s így nem tudhatom most sem, vajjon Czeglédy főhadnagy, avagy Nagy Andor holtteste fekszik-e a hegyen.

Csakhamar a tüzérség felmozdonyozott, állása mögött 11 lovasszázad gyülekezett. A hadosztályparancsnok megszólítására a sok orosz valami üdvözlésként ordított s azzal az egész hadosztály mellettünk elhaladva, Babrowka—Ruska irányában elkocogott. Megkönnyebbülve állapítottam meg tehát, hogy lemondtak zászlóaljam üldözéséről, de viszont én is lemondhatam arról, hogy zászlóaljam valamely akciója révén megszabadulhatok.

A sebesülteket a kórházba, bennünket pedig a szembenlévő Sanok-i törvénszéki fogházba kísértek öreink, ahol engem Fleischer hadnaggyal egy külön cellába zártak.

Csak itt tértünk magunkhoz valamennyire. Tapogatjuk tagjainkat s nem tudjuk elhinni s megérteni, hogy nem sebesültünk meg ebben az irtózatot golyózáporban. Csupán sapkám van érthetetlen helyen és módon keresztüllyukasztva! Elkese Tedésemben szinte sajnálom, hogy nem repült ez a golyó 1 cm-rel lejjebb — a fejembe . . .

Velem együtt hadifogságba jutottak:

Fleischer Zoltán tart. hadnagy;

az I. szakaszból: 7.

Stefánovits Lajos szkv.	Zawada János honvéd	Salamon János honvéd
Lipták János örvezető	Pópa Tódor honvéd	Kuhina József honvéd;
	Kincses Benjamin honvéd	

a II. szakaszból: senki (ezeket rendeltem vissza először);

a III. szakaszból: 12.

Kenéz Lajos örvezető	Nevedenszky Pál honvéd	Kovács András honvéd
Osgyán Pál örvezető	Schmidt Péter honvéd	Bendár György honvéd
Kiss László honvéd	Lengyel Endre honvéd	Mudura Pál honvéd
Sass Gábor honvéd	Terma József honvéd	Bojtez Tódor honvéd;

a IV. szakaszból: 16.

Leszko Márton szkv.	Tarcse Miklós honvéd	Plumbás Vazul honvéd
Vantus Károly tizedes	Miklós József honvéd	Pópa Tivadar honvéd
Mucsi Lajos tizedes	Argyelán János honvéd	Jankó Antal honvéd
Leszko István örvezető	Pribék Sándor honvéd	Steiner Mór honvéd
Jancsó István örvezető	Darabont Lajos honvéd	Kracsun Flóra honvéd
	Hanga Pál honvéd	

Összesen: 2 tiszt, 35 fő legénység.

Századom sebesültjeiről, a körülmények folytán nem lehet biztos tudomásom, mert a sebesülve hadifogságba jutottakat rögtön elválasztották tő-

lünk s a Sanok-i kórházba vitték; csak hadifogságból visszatérve értesültem, hogy ezen sebesültek saját csapataink előnyomulása folytán Sanokban megmenekültek.

Legénységemet is kihallgatva, a következőkről állapítottuk meg, hogy sebesülve orosz fogságba jutottak:

Békési Pál őrmester	Ferjencsik István őrv.	Moós Jeremiás honvéd
Bodó Péter honvéd	Filó János honvéd	Ridegh Mátyás tizedes
Botyánszky János honvéd	Heducz Tivadar honvéd	S úrin György honvéd
Csapó Imre e.é.ő. tizedes	Kiss József tizedes	Szász Pál őrvezető
Csorna Demeter honvéd	Kovács János honvéd	Sula Mihály honvéd
Csík János honvéd	Lukács György honvéd	Vági András honvéd
	Mágori László honvéd	

Az elesettekről, kik igen nagy számban voltak, nem tudok számot adni.

1915 április folyamán *meghaltak* kiütéses tífuszban:

- Stefanovits Lajos tizedes (Mezőberény),
- Mucsi Lajos tizedes (Arad, József főherceg u. 13. I. em.),
- Bondár György honvéd (Kardó, Bihar m.),
- Jankó Antal honvéd (Magyarbánhegyes),
- Pribék Sándor honvéd (Kába),
- Zawada János honvéd (Mezőberény),
- Kincses Benjámín honvéd (Okány).

Szerencsésen átszenvedték a betegséget: Leszkó Márton szkv., Vantusa Károly tizedes, Kenéz Lajos, Lipták János és Osgyán Pál őrvezetők, valamint Schmidt Péter, Darabont Lajos és Torma József honvédek.

1916 április hóban Steiner Mór cipészt Chabarowskba, a többi embert a Dón-vidéki szénbányákba vitték. Velem ettől kezdve szökéseimig csak Novodenszky Pál maradt. Ugyanis Fleischer Zoltán tart. hadnagy is saját kérésére — egy másik táborba helyeztetett át, ahol rokona is raboskodott.